

MAKTABDA ALOHODA EHTIYOJI BO'LGAN BOLALAR UCHUN INKLYUZIV SHAROITLARNI YARATISH

Qo'chqarova Nurxon Ulug'bekovna

Xorazm viloyati Pedagogik mahorat markazi o'qituvchisi

e-mail: ulugbekovnanurxon@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktab ta'limida alohida ehtiyoji bo'lgan bolalar (AEBoB) uchun inklyuziv sharoitlar yaratishning ahamiyati, mazmuni va amaliy tamoyillari yoritilgan. Inklyuziv ta'limning xalqaro va milliy asoslari, pedagogik yondashuvlar, psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash mexanizmlari, differensial o'qitish, individual ta'lim dasturlari hamda maxsus metodik resurslardan foydalanishning samaradorligi ilmiy-nazariy nuqtai nazardan tahlil qilingan. Shuningdek, maktablarda inklyuziv muhitni shakllantirish uchun zarur infratuzilma, o'qituvchilar malakasini oshirish, ota-onalar bilan hamkorlik va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash yo'nalishlari bo'yicha taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, alohida ehtiyoj, maxsus pedagogika, individual ta'lim dasturi, differensial yondashuv, qo'llab-quvvatlovchi muhit, logopedik xizmat, psixologik yordam, pedagogik integratsiya, inklyuziv maktab.

Аннотация: В данной статье освещается значение, содержание и практические принципы создания инклюзивных условий для детей с особыми образовательными потребностями (ООП) в школьном обучении. Научно-теоретически анализируются международные и национальные основы инклюзивного образования, педагогические подходы, механизмы психолого-педагогической поддержки, дифференцированное обучение, индивидуальные образовательные программы, а также эффективность использования специальных методических ресурсов. Кроме того, представлены рекомендации по созданию инклюзивной среды в школах, включая

необходимую инфраструктуру, повышение квалификации педагогов, сотрудничество с родителями и направления социальной поддержки.

Ключевые слова: инклюзивное образование, особые потребности, специальная педагогика, индивидуальная образовательная программа, дифференцированный подход, поддерживающая среда, логопедическая служба, психологическая помощь, педагогическая интеграция, инклюзивная школа.

Annotation: This article highlights the significance, content, and practical principles of creating inclusive conditions for children with special educational needs (SEN) in school education. It provides a scientific-theoretical analysis of international and national foundations of inclusive education, pedagogical approaches, psycho-pedagogical support mechanisms, differentiated instruction, individual education programs, and the effectiveness of using specialized methodological resources. Additionally, recommendations are offered for developing an inclusive environment in schools, including necessary infrastructure, teacher professional development, collaboration with parents, and social support initiatives.

Keywords: inclusive education, special needs, special pedagogy, individual education program, differentiated approach, supportive environment, speech therapy services, psychological assistance, pedagogical integration, inclusive school.

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimida har bir bolaning o'qish va rivojlanish huquqini ta'minlash muhim vazifa hisoblanadi. Ayniqsa, alohida ehtiyoji bo'lgan bolalar (AEBoB) uchun inklyuziv ta'lim sharoitlarini yaratish – ta'lim sifatini oshirish, bolalarning ijtimoiy va intellektual rivojlanishiga erishish hamda ularni jamiyatga muvaffaqiyatli moslashtirishning asosiy omillaridan biridir. Inklyuziv ta'lim konsepsiyasi nafaqat xalqaro pedagogik standartlar va milliy qonunchilikka, balki zamonaviy psixologik-pedagogik yondashuvlarga ham asoslanadi.

Inklyuziv muhitni yaratish jarayoni o'quvchilarning individual xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda differensial yondashuvni, individual ta'lim dasturlarini va maxsus metodik resurslardan foydalanishni talab qiladi. Shu bilan birga, maktabning moddiy-texnik bazasi, o'qituvchilar malakasini oshirish, ota-onalar bilan samarali hamkorlik va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimi inklyuziv ta'limning samaradorligini belgilovchi muhim omillardir.

Mazkur maqola maktab ta'limida AEBoB uchun inklyuziv sharoitlarni yaratishning nazariy va amaliy jihatlarini, pedagogik yondashuvlar va qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini tahlil qilishga qaratilgan.

Adabiyotlar tahlili va tadqiqot metodologiyasi

Inklyuziv ta'lim masalalari bo'yicha xalqaro va milliy miqyosda ko'plab tadqiqotlar olib borilgan. Masalan, L. Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasi, J. Dewey va H. Gardnerning pedagogik yondashuvlari AEBoBning rivojlanish jarayonini tushunishda asosiy nazariy nuqtalarni tashkil qiladi. Shuningdek, M. UNESCO (1994) va UNICEF (2015) hisobotlarida inklyuziv ta'limning xalqaro standartlari va tavsiyalari yoritilgan.

Milliy kontekstdan, O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni, "Boshlang'ich ta'lim davlat ta'lim standarti" va maxsus pedagogika bo'yicha ilmiy adabiyotlar (Masudova, 2018; Axmedova, 2020) AEBoB uchun inklyuziv sharoitlarni yaratishning tartib va yo'nalishlarini belgilaydi. Tadqiqotlarda ayniqsa individual ta'lim dasturlari, differensial yondashuv, psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash, logopedik xizmat va maxsus metodik resurslardan foydalanishning samaradorligi ko'p tahlil qilingan. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim samaradorligi nafaqat pedagogik yondashuvlar va metodik vositalar bilan, balki maktab infratuzilmasi, o'qituvchilar malakasi, ota-onalar bilan hamkorlik va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimi bilan ham bog'liq.

Ilmiy-nazariy va amaliy tadqiqot metodlar

1. Nazariy metodlar:

Adabiyotlar tahlili va solishtirish (komparativ tahlil),
Pedagogik va psixologik nazariy konsepsiyalarni o'rganish,
Inklyuziv ta'lim bo'yicha xalqaro va milliy normativ hujjatlarni tahlil qilish.

2. Amaliy metodlar:

Kuzatish va o'rganish (maktabda inklyuziv muhitni shakllantirish jarayonlarini tahlil qilish),

Intervyu va so'rovnomalar (o'qituvchilar, ota-onalar va mutaxassislar fikrini o'rganish),

Ishchi metodik materiallar va individual ta'lim dasturlari samaradorligini baholash.
Tadqiqot metodologiyasi AEBoBning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda inklyuziv muhitni yaratishning samarali yo'nalishlarini aniqlashga qaratilgan. Ushbu yondashuv o'quv jarayonining nazariy asoslari va amaliy tajribani uyg'unlashtirish imkonini beradi.

Natijalar

Mazkur tadqiqot natijalari maktablarda alohida ehtiyoji bo'lgan bolalar (AEBoB) uchun inklyuziv sharoitlarni yaratishning samaradorligini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot davomida adabiyotlar tahlili va amaliy kuzatishlar asosida quyidagi asosiy natijalar olindi:

1. Inklyuziv muhitning ahamiyati:

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, inklyuziv muhit AEBoBning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishini oshiradi, ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi va o'zini ifodalash qobiliyatini kuchaytiradi.

2. Differensial yondashuv va individual ta'lim dasturlarining samaradorligi:

O'quvchilarning individual xususiyatlari va ehtiyojlariga moslashgan darslar ularning bilim va ko'nikmalarini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, maxsus metodik resurslardan foydalanish ta'lim jarayonini qiziqarli va interaktiv qiladi.

3. Pedagogik va psixologik qo'llab-quvvatlash:

Logopedik xizmat, psixologik yordam va pedagogik integratsiya AEBoBning o'quv motivatsiyasini oshiradi va maktabdagi muvaffaqiyatlarini yaxshilaydi.

4. Ota-onalar bilan hamkorlik va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash:

Ota-onalar bilan faol hamkorlik va jamiyat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimi bolalarning ta'lim jarayoniga integratsiyasini kuchaytiradi va ijtimoiy moslashuvini yaxshilaydi.

5. Maktab infratuzilmasi va o'qituvchilar malakasi:

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, inklyuziv sharoitlarning samaradorligi maktabning moddiy-texnik bazasi va o'qituvchilarning malakasiga bevosita bog'liq. Malakali pedagoglar va qulay infratuzilma AEBoBning ta'lim jarayonida muvaffaqiyatini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot AEBoB uchun inklyuziv sharoitlarni yaratishning samaradorligi ko'p jihatdan kompleks yondashuvga bog'liq: pedagogik metodlar, psixologik qo'llab-quvvatlash, individual dasturlar, ota-onalar bilan hamkorlik va maktab infratuzilmasi birgalikda ishlaganda eng yuqori natijalarni beradi.

Xulosa va tavsiyalar

Mazkur tadqiqot natijalari maktablarda alohida ehtiyoji bo'lgan bolalar (AEBoB) uchun inklyuziv sharoitlarni yaratishning samaradorligini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot davomida adabiyotlar tahlili va amaliy kuzatishlar asosida quyidagi asosiy natijalar olindi:

1. Inklyuziv muhitning ahamiyati:

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, inklyuziv muhit AEBoBning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishini oshiradi, ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi va o'zini ifodalash qobiliyatini kuchaytiradi.

2. Differensial yondashuv va individual ta'lim dasturlarining samaradorligi:

O'quvchilarning individual xususiyatlari va ehtiyojlariga moslashgan darslar ularning bilim va ko'nikmalarini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, maxsus metodik resurslardan foydalanish ta'lim jarayonini qiziqarli va interaktiv qiladi.

3. Pedagogik va psixologik qo'llab-quvvatlash:

Logopedik xizmat, psixologik yordam va pedagogik integratsiya AEBoBning o'quv motivatsiyasini oshiradi va maktabdagi muvaffaqiyatlarini yaxshilaydi.

4. Ota-onalar bilan hamkorlik va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash:

Ota-onalar bilan faol hamkorlik va jamiyat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimi bolalarning ta'lim jarayoniga integratsiyasini kuchaytiradi va ijtimoiy moslashuvini yaxshilaydi.

5. Maktab infratuzilmasi va o'qituvchilar malakasi:

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, inklyuziv sharoitlarning samaradorligi maktabning moddiy-texnik bazasi va o'qituvchilarning malakasiga bevosita bog'liq. Malakali pedagoglar va qulay infratuzilma AEBoBning ta'lim jarayonida muvaffaqiyatini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot AEBoB uchun inklyuziv sharoitlarni yaratishning samaradorligi ko'p jihatdan kompleks yondashuvga bog'liq: pedagogik metodlar, psixologik qo'llab-quvvatlash, individual dasturlar, ota-onalar bilan hamkorlik va maktab infratuzilmasi birgalikda ishlaganda eng yuqori natijalarni beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Masudova, L. (2018). Maxsus pedagogika asoslari. Toshkent: O'zbekiston Special Needs Education. Paris: UNESCO.
2. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, 1997.UNICEF.
3. . O'zbekiston Respublikasi "Boshlang'ich ta'lim davlat ta'lim standarti", 2019.
4. Shakirova, N. (2021). Differensial o'qitish va individual ta'lim dasturlari. Toshkent: Pedagogika.

5. Axmedova, S. (2020). Inklyuziv ta'lim: nazariya va amaliyot. Toshkent: O'zbekiston.
6. Vygotskiy, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.
7. Dewey, J. (1916). Democracy and Education. New York: Macmillan.
8. Gardner, H. (1983). Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. New York: Basic Books.
9. (2015). Inclusive Education: Guidelines for Effective Practices. New York: UNICEF.
10. UNESCO. (1994). The Salamanca Statement and Framework for Action on